

Metin Neşri

Mevâkı'ü'n-nücûm'un Tevfik Bahsi Üzerine Abdullâh Salâhî Uşşâkî'nin Yaptığı Nazmen Tercüme ve Hâşiyesi

Ali İhsan KILIÇ *

İbnü'l-Arabî'nin erken dönem telifleri arasında bulunan *Mevâkı'ü'n-nücûm* isimli eseri, tasavvuf meselelerine farklı bir üslup kazandıran bir muhtevaya ve dile sahip olması dolayısıyla geniş kültür havzaları içerisinde kendisine muhatap bulmuş bir metindir. Eserin muhtelif yazmaları ona karşı bir farkındalığın oluştuğunu ve bunun ilgilileri tarafından mesailerine konu edildiğini gösterir niteliktedir. Bir eserin izleğinde bıraktığı işaretler, onun belirli mahfillerde ve bazı kültürel ortamlarda bıraktığı izlerin takibini yapmayı mümkün kılmakta ve eserin tarihsel süreçteki bağlamına dair bir ön anlamayı ortaya çıkarmaktadır.¹ Hususiyetle Osmanlı tasavvuf hayatından geriye kalan yazmalardan bahsedilirse bu durumun genele nispetle dar fakat hacim ve konu çeşitliliği itibariyle bir o kadar geniş bir kesiti sunduğu söylenebilir. Nitekim *Mevâkı'* odaklı yapılan basit taramalarda, eserin çok sayıda hem Arapça istinsâhlarına hem de Osmanlıca'ya yapılan tercümelerine rastlanılmaktadır.² Bu yönüyle *Mevâkı'*, İbnü'l-Arabî çalışmalarında tarihî sürekliliği gösteren eserlerden birisidir. Eser üzerindeki bu ilginin bir tezâhürü olarak bu risâlenin eserin bir başlığıyla ilgili muhtevayı döneminin dili ve telif tarzı içerisinde sunuşu dikkate değerdir. Ayrıca bu risâlenin müellifi olan Abdullah Salâhî Efendi hakkında yapılan akademik çalışmalar, onun *Mevâkı'*a Arapça olarak yazdığı hacimli şerhinden bahsetmiş fakat dönemin Türkçesi ile yazılan bu risâleye atıf yapma-

* Arş. Gör., Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (ihsan.kilic@kocaeli.edu.tr)

1 Michel Chodkiewicz, *Sahilsiz Bir Umman*, çev. Atilla Ataman, İstanbul: Nefes Yayınları, 2015, s. 16.

2 Osman Yahya, *Müellefâtü İbn 'Arabî târihuhâ ve tasnîfuhâ*, çev. Ahmed Muhammed Tayyib, Kâhire: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmme li'l-Kitâb, s. 595-598.

mişlardır.³ Bu açıdan risâlenin neşre hazırlanması dolayısıyla tasavvuf literatürüne mütevazı bir katkı sağlamak hedeflenmektedir.

İbnü'l-Arabî, *Mevâkı'u'n-nücûm*'u hicrî 595 yılının Ramazan ayının son on bir gününde telif etmiştir. Eserin girişinde Ramazan ayının yaklaşması sebebiyle Mürsiye'den Meriyye'ye yolculuk ettiğini anlatan İbnü'l-Arabî'ye bu seyahatte Abdullah Bedr-i Habeşî eşlik etmektedir. Ramazan ayı boyunca Meriyye'de kalan İbnü'l-Arabî bu esnada bir mescidde hem ibâdetle meşgul olmuş hem de gece sohbetlerine devam etmiştir. Kendisi eserin telif sebebi olarak Bedr-i Habeşî'nin "Allah'a kalb-i selim üzere gelenlerin" (eş-Şuarâ 26/89) kimler olduklarını ve onların tuttıkları yolun izâhını sorduğunu aktarır. Bunun üzerine İbnü'l-Arabî'nin hâtırı harekete geçmiştir ve ilham elçisinin İbnü'l-Arabî'ye bildirdikleri ile Bedr-i Habeşî'nin rüyâda gördükleri birbiriyle örtüşmüştür. Bu sebeple İbnü'l-Arabî kendisini tıpkı sonradan telif edeceği bazı eserler için de iddia ettiği gibi seçilmişlikle ve bunu gerçekleştirme hususunda görevli olmakla niteler. Tüm bu ilham, rüya, vahiy ve yine kendi ifadesiyle "Hakk'ın rû'una üfleme" onu eseri telif etmede istekli hale getirmiştir. Bunun neticesinde eser, Ramazan ayı içerisinde hızlı bir şekilde tamamlanmıştır.

Mevâkı', İbnü'l-Arabî'nin ilk telifleri arasında olmakla birlikte eserin kurgusu ve üslûbu metni kendisinden önce telif veren sûfilerden oldukça farklılaşmaktadır. Hatta eserde izlediği yöntem belki de onun sonraki eserlerine tesir edeceğinin ve istikamet kazandıracığının habercisidir.⁴ İbnü'l-Arabî *Mevâkı'*dan sonraki teliflerinin bazılarında, özellikle belirtmek gerekirse *Fütuhât-ı Mekkiyye*'de müteaddit defalar *Mevâkı'* a atıf yapmıştır. Bu yönüyle eser, İbnü'l-Arabî'nin telifleri arasında ilklerden olmasına rağmen sonraki eserlerini telif ettikten sonra anlamını yitirmiş bir metin olmayıp bilakis muhtevası itibarıyla bizzât müellif tarafından çok defa referans gösterilmiş bir kaynaktır. Bu atıflarda genellikle İbnü'l-Arabî, bir konuyu anlatırken o mevzunun tafsilatına girmeyip meselenin etraflıca anlatımı için bu esere işaret etmektedir.⁵

İbnü'l-Arabî, *Mevâkı'* i belirli bir sistematik üzere kurgulamıştır. "İnâyet",

3 Mehmet Akkuş, *Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâki (Salâhi)'nin Hayatı ve Eserleri*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1998, s. 105-108.

4 Henry Corbin, *Bir'le Bir Olmak*, çev. Zeynep Oktay, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2013, s. 55.

5 Muhsin Kasım Tahrânî, "Mukaddime", *Mevâkı'u'n-nücûm ve metâli'u ehilleti'l-esrâr ve'l-ülûm*, Beyrut: Müesseseti'n-Nûri'l-Matbûât, 2005, s. 8-16.

“hidâyet” ve “velâyet” olarak koyduğu ana başlıkları her birinin içinde “islâm”, “îmân” ve “ihsân” kavramları bulunacak şekilde mertebelere tâbi tutmuştur. Eserin ana bölümlerini oluşturan başlıklardan inâyeti “tevfîk”, hidâyeti “tahkîk”, velâyeti ise “tasdik” makâmına ulaştıran amel olarak nitelemiştir. Eserin içeriğine dair belirtilmesi gereken önemli bir husus, “Kalp” hakkındaki bölümün eserin ilk şeklinde yer almayıp iki yıl sonra İbnü'l-Arabî tarafından Bicây'e'de ilk kısma eklenmiş olmasıdır.⁶ Abdullah Salâhî'nin bu risâlesi ise sözü geçen bu başlıklardan “inâyet”in altında işlenen “tevfîk” bahsinin içeriğini anlatmayı hedeflemiş bir metindir.

İbnü'l-Arabî'nin eseri telif ederken gözettiği sistematik, onu kavramada oldukça elverişli bir yapı sunmakla birlikte eserde takip ettiği üslup metni ilk anda idrâke mâni olmaktadır. Eserde işleyen dil, eserin tamamında aynı doğrultuda devam etmemekte yer yer nesre bazen de nazma dönmektedir. Doğrusu eserin nesir olarak ifade edilebilecek kısımları seci ile yazıldığı için nazım ve nesir kalıpları birbirlerine oldukça yaklaşmaktadır. *Mevâkı' Şerhi*'nin mukaddimesinde Salâhî Efendi de bu durumdan bahsetmekte ve eserin kapalılığı karşısında İbnü'l-Arabî'den istimdâd dilediğini söylemektedir. Bu hususla ilgili olarak o şunları anlatır: “...onu garip ibarelerle, acayip işâretlerle dolu ve örtülü remizlerle, kapalı muammalarla yüklü buldum. O sanki insan sözü türünden değildi. Zira akıl ve kıyas yoluyla idrak edilemiyordu. Bu sebeple ışısız ve kandilsiz bir şekilde karanlıkta kaldım. Beni hayretler denizinde boğdu ve kıskançlık ateşiyle yaktı. Onun hüznü ve kederini ortadan kaldırmaya teşebbüs ettim. Nimetlerinin harman edildiği meydandan bir başağı almayı talep ettim ve şöyle dedim: Ey benim efendim ve güvencem, sen benim imdadıma yetişen ve dayanağımsın. Atândan bana biraz da olsa vermez misin? Umarım ben onunla hidayet bulurum. Tıpkı zahir nispetimizde tam bir uyumluluk ve münasebet olduğu gibi batın nispetimiz de şüpheye mahal bırakmayacak şekilde bir tenâsüp gerçekleşti...” Abdullah Salâhî Efendi bu minvâlde dileğini uzatmakta, türlü vesileleri zikretmek sûretiyle kendisini “kalp ve ruh oğlu” olarak gördüğü İbnü'l-Arabî'den manevî fetihler beklemektedir. Daha sonra kendisine gizli sırların açıldığını söyleyen Salâhî Efendi, eseri şerh etmeye başlamıştır. İçerisinde pekçok kaynağa atıfları barındıran bu şerhte Abdullah Salâhî, İbnü'l-Arabî'nin kendi metinlerine de

6 Claude Addas, *İbn Arabî Kibrit-i Ahmer'in Peşinde*, çev. Atila Ataman, İstanbul: Gelenek Yayınları, 2004, s. 184.

başvurmaktan geri durmamış, böylelikle son derece hacimli bir eser ortaya koymuştur.⁷

Burada neşrini hazırladığımız metin ise toplamda dört varaktan oluşan küçük hacimli bir risâledir. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin bölümü, 266 numarada kayıtlı olan risâle, içinde farklı risâleleri de bulunduran bir cilt içerisinde ilk sırada yer almaktadır. Risâle müstensih tarafından oldukça okunaklı bir sülüs yazı ile yazılmıştır. Bu risâlenin Abdullah Salâhî Efendi'ye ait olduğunu gösteren bazı karîneler mevcuttur. Cildin hemen başında içerisindeki risâlelerin isimlerinin kaydedildiği fihristte bu risâle, “Kasîdetü't-tevfik li-Salâhî Efendi” adıyla zikrolunmuştur. Ayrıca metnin girişinde kırmızı mürekkeple “li-Salâhî Efendi kuddise sırruhû” kaydı düşülmüştür. Risâlenin özellikle de nazım kısmının Abdullah Salâhî'ye ait olduğunu kuvvetlendiren karînelerden bir diğeri “Eyle herhâlde Salâhî'ye refikin tevfik” dizesinde Salâhî mahlasının yer almasıdır. Yine aynı şekilde risâlenin hâşiyesinde iki yerde “Tafsili Mevâkı'ü'n-nücûm şerhimizde mezkûrdur.” şeklinde Mevâkı' şerhine doğrudan atıflar yapılmıştır. Bunlara ilâve olarak biz de hâşiyede geçen ibâreleri, özellikle Arapça iktibasları şerhle mukayese ederek iki metin arasındaki ortaklıkları tespit etmeye çalıştık. Ayrıca risâlenin Arapça yazılmış bazı yerlerindeki –muhtemelen istinsâh hatasından kaynaklanan– eksik kısımları şerhe bakarak tamamlamaya ve düzeltmeye gayret ettik. Tek bir nüshayı esas aldığımız için bazı kelimelerin anlaşılmasında güçlükler bulunmaktadır. Bu sebepten satır kayıplarını ve bazı okunaksız kelimeleri dipnotta metinde geçtiği hâliyle göstermekle yetindik. Nazımda geçen “vezer” kelimesini açıklayan, büyük olasılıkla müstensihe ait derkenar lügat bilgisini de dipnotta belirttik. Risâlenin istinsâhına dair herhangi bir tarih düşülmediği için buna ilişkin bilgi veremedik. Ancak metinde doğrudan şerhe atıflar yapılmasından anlaşılacağı üzere risâle şerhten sonra telif edilmiş olmalıdır. Şerhin telif tarihini, Salâhî Efendi'nin şerhine nihayet verirken kaleme aldığı şiirde “قُلْ صَلَاحُ الدِّينِ فِي تَارِيخِهِ قَرَّ شَرْحُ الْمَوَاقِعِ النُّجُومِ” dizelerinden tespit edebiliyoruz.⁸ Burada beytin ikinci mısranın tarihî karşılığı 1185/1771 senesini göstermektedir. Ayrıca o, bu tarihi Arapça olarak nesir formunda “وَقَعَ الْأَلْفُ مِنَ الْفَعَيْنِ فِي أَوَّلِ الْإِثْنَيْنِ، مِنْ آخِرِ الْجِمَيْنِ مِنْ جُمْلَةٍ”

7 Abdullah Salâhî Uşşâki, *Tavâli'ü menâfi'i'l-ulûm fi metâlibi Mevâkı'ü'n-nücûm*, tahk. Muhammed Edib el-Câdir-Mahmud Erol Kılıç, Dimeşk: Dâru Ninova, 2015, I, 29-30.

8 Salâhî Uşşâki, *Tavâli'ü menâfi'i'l-ulûm*, III, 512.

الْقَافَيْنِ، إِلَّا خَمْسَةَ عَشَرَ مِنْ عِبْرَةِ الْأَلْفَيْنِ، مِنْ هِجْرَةِ سَيِّدِ الْكَوْنَيْنِ وَرَسُولِ الثَّقَلَيْنِ، عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ الْمُتَلَاذِمَيْنِ، مَا دَارَتْ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بَيْنَ الْخَافِقَيْنِ. ”sözleriyle son derece kapalı ve remizlerle dolu bir şekilde de ifade etmiştir.⁹ Bu cümlelerden yine şiirde belirttiği tarih olan 1185/1771 senesi, ona ilave olarak da Cemâziye'l-Âhir'in ilk Pazartesi günü olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰

Beyânü't-Tevfik 'İyânü't-Tahkîk

Lutf-i Mevlâ'ya 'inâyet eseridir tevfik
 Her kula mevhibe-i muhtasarıdır tevfik
 Her kişide bulunur bir eseri tevfikin
 'İlm-i hikmetle hakîmin nazarıdır tevfik
 Lîk tevfikin kemâlidürür elbet matlûb
 Hadd-i tâm ile mu'arref haberidir tevfik
 'Abdi Hak kendi rızâsında muvaffak kılmak
 Emr-i mahbûba kulun mu'teberidir tevfik
 Câmi'-i feyz-i hikem hem hasenât u hayrât
 Şerde yok medhali hayrın şeceridir tevfik
 Kimde tevfik-i Hudâ olsa nahvet irmez
 Hâsılı nahl-i sa'âdet eseridir tevfik
 Bak *Mevâkı'ü'n-nücûm* içre bunun tafsîlin [2^a]
 Bahr-i asdâf-i ma'ânî düereridir tevfik
 'Abdi âsâr-ı Resûl'e ola hâdî-i sülûk
 Hüsni ahlâk-ı Hudâ cilve-geridir tevfik
 Vehbidir kesbî değil kalb-i velîde ol nûr
 Ki nihâyât ve derecâtın memerridir tevfik
 Mebdei mevsiti i'tâ eder islâm îmân
 Gâyeti mu'tî-i ihsân zaferidir tevfik
 Hıfz-ı islâm dem u mâla dahi îmân-ı nefse
 Rûhu hıfz etmede ihsân siperidir tevfik
 Nefs-i in'âm-ı cinân 'ayn-ı şühûd-ı Rahmân

9 Salâhî Uşşâkî, *Tavâli'ü menâfi'i'l-ulûm*, III, 513.

10 Akkuş, *Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri*, s. 107.

İmtinân oldu çü rûha vezeridir tevfik¹¹
Mebdei ‘ilm u ‘ameldir vasatı terk-i ‘ilel
Gâyeti setr-i ezel muhtekiridir tevfik
Mebdei nefsi-i denîden seni iğnâ eyler [2^b]
Vasatı nefisini ifnâya cerîdir tevfik
Gâyeti nûr-ı vücûd ile sana cûd eyler
Evc-i a‘lây-ı hakikat kameridir tevfik
Mebdei bahş-ı kerâmet vasatı nefy-i sıfât
Gâyeti ni‘met-i zâtîye harîdir tevfik
Mebdei dâr-ı cinân ve vasatı ‘ayn-ı ‘iyân
Gâyeti muğnî-i a‘yânı merîdir tevfik
Fehm-i tevfik iki kısım üzere olundu taksîm
Hâss u ‘âm olmada pes mu‘teberidir tevfik
‘Âm olan dahi iki nev‘ ile ta‘yîn oldu
Bu iki feyz ile ‘âlemde tarîdir tevfik
Biri hikmet biri ağrâza vifâk olmaktır
Hafr-ı bi‘r ile münâsib gelürdür tevfik
Hâs olan zulmet-i cehlinden alur ya‘ni seni [3^a]
Dav‘-i ilme çıkarır nûr-ı ferîdir tevfik
Hâs olan dahi iki nev‘ ile tebyîn oldu
Biri hâs ve biri ‘âm olsa yeridir tevfik
‘Âm olur Bârî Te‘âlâ’ya Resûl’e îmân
Hâs hâlis ‘amelin muntazırıdır tevfik
İşbu hâssın da iki nev‘i olur ‘ibretle
Biri hâs ve biri ‘âmın güheridir tevfik
‘Âmmı pes oldu ferâizde fakat ‘ahd-i edâ
Hâssı her tezkiye dürdâneleridir tevfik
İşbu hâssın da iki nev‘i mukarrer oldu
Hâs ve ‘âmmın haber-i müştehiridir tevfik

11 Metinde “vezer” kelimesiyle ilgili sözlük anlamı verilmektedir. “الوزر (مَحْرُوك) الجبل المنيع والملجأ”.
”والمعتصم. قاموس

'Âmmı müsmir olur ahlâk-ı me'âliyi tamâm
 Hâssı etvâr-ı tahalluk semeridir tevfik
 Bunda dahi iki nev' oldu musavver bî-şekk [3^b]
 Var hâs ve der 'âmın kemeridir tevfik
 'Âmmı esrâr-ı tahakkuk birin i'tâ eyler
 Hâssı ahkâm-ı fenâdan da berîdir tevfik
 Kâmilî kâmil olarak 'ârif ve 'âlimleredir
 Nâkısı nâkısı nisbetle geridir tevfik
 İki nev' oldu husûlü dahi bu tevfikin
 Biri bî-vâsıta biri haberidir tevfik
 Var makâmâtı bu tevfikin eriş ulu püser
 'İlm-i meşrû' ile şüglün semeridir tevfik
 Âhiri olmaya ma'kûl ile tahsîl ta'yîn
 Kim dedi hakk-ı yakînde nazarıdır tevfik
 Var netâyic dahi tevfik için iz'ân eyle
 Sanki suğrâ ile kübrâ iberidir tevfik
 Olur a'mâl-i zevâhirden nitâcı zâhir [4^a]
 Kâmilî kutb-ı zamânın hüneridir tevfik
 Nâkısı her kişinin menziline nâzırdır
 Her kesin kadrine nisbet değeridir tevfik
 'İlm ile kâbil-i tashîh olur elbet tevfik
 Menhec-i bâb-ı inâbet vatarıdır tevfik
 Ba'dehû tevbe ve hem hüzn ile vahşet halvet
 Ba'dehû fikr u huzûrun hazarıdır tevfik
 Ba'dehû ola murâkıbda hayâ ile edeb
 Pes mûraât-ı hudû'da hazeridir tevfik
 Ba'dehû kurb u visâl-i üns ile idlâl oldu
 Hem suâl ile icâbet eseridir tevfik
 Ma'rifet tesmiye oldu bu makâmâta velî

Ba'zı 'ilim anladı ondan (...)dir¹² tevfik
Dahi envâ'-i suâlin şu makâma râci' [4^b]
Ki ola hâlinde tahakkuk makarrıdır tevfik
Herkesin kendi şühûdunda suâli cârî
Olur erbâb-ı sülûkün kadridir tevfik
Kimi resmî kimi vesmî kimi 'aciz u hayret
Kimi hâlât-ı diğergûn şereridir tevfik
'İlm-i resmî ile zevkîye tevakkuf eyler
Bu makâmât-ı bülûğun seheridir tevfik
Evveli oldu 'akâid ile ahkâma medâr
'İlm-i resmî nazarı ve haberidir tevfik
Sânisi müntic-i a'mâl ile esrâr oldu
Nûr-ı Hak'dır dile rahmet nazarıdır tevfik
Bilir anınla maânîyi hakikat üzre
Hak'dan esrâr-ı verâya seferidir tevfik
Eyle yâ râb bizi tevfik-i kemâle mazhar [5^a]
'Avn u lutf u keremin behre-veridir tevfik
Eyle her hâlde Salâhî'ye refikin tevfik
Her kemâlin güher-i tâc-ı seridir tevfik
Rast gelsin hedef-i hüsn-i kabûle da'avât
Tîrine kavs-ı recânın veteridir tevfik
Düşmesin gafletle kahr-ı celâle nâçâr
Her kemâle erenin müftehiredir tevfik
Zulmet-i kürbetle hayrete düştük lutfet
Dil-i gam-dîdeye nûr-ı basarıdır tevfik
Âb-ı lutfunla da gubâr-ı dili tathîr eyle
Âb-ı cûdun matar-ı münhemiridir tevfik
Eyle tevfik u inâyetle tecellî her dem
Feyz-i cûd-ı ezeli münteşiridir tevfik

12 Metinde "غری" şeklinde yazılıdır.

Kıl 'inâyet kavme nisyân ile isyân içre [5^b]

Dil-i gafflet-zedenin müddekiridir tevfik

temmet

Hâşiye

Hazret-i Şeyh-i Ekber (kaddesallâhu te'âlâ sırrahu'l-enver) *Mevâkı'u'n-nücûm* te'lifinde tevfik faslında buyurur ki “Tevfik, miftâh-ı sa'âdet-i ebediyye ve hâdî-i sülûk-i asâr-ı nebeviyye ve kâid-i tahalluk-ı ilâhiyyedir ki kesb-i 'abd-den hâricdir. Bil ki tevfik bir nûrdur, Allah Te'âlâ ıstifâ eylediği kulun kalbine ilkâ edip onunla hazretine muhtass kılar. Ol nûr sebebiyle tahsîl-i necât ve tekmîl-i derecât olur. Ve ol irâdet ki 'abdi taleb-i tevfiğe tahrîk eder. Ol dahi tevfikten ba'zıdır. Lâkin ekser-i nâs onu bilmezler. Ve kemâl-i tevfikin ma'nâsı 'abdi tevfik cemî'-i ahvâl-i ef'âlinde istishâbıdır. Ya'ni cemî'-i i'tikâdâtında ve havâtırında ve esrârında ve metâlî-i envârında ve mükâşefâtında ve müşâhedâtında ve ef'âlinin küllisinde tevfikin istishâbıdır. Ve kemâl ve noksân ve tecezzî ve teba'uzdan beridir. Zirâ tevfik nefis ile kâim olan ma'âniden bir ma'nâdır. Pes, ona nakz itlâk olunan oldur ki bir fi'le abdle kâim ve bir fi'l-i âhârda tevfikden mahrûm olur. Kezâlik, ziyâdeliği cemî'-i ef'âlinde istishâbıdır. Ve bu tevfik muvâfakattan tef'îl bâbının masdarıdır. Ve bu tevfik bir ma'nâdır ki abdden [2^a] sâdır olan ef'âlden bir fi'le ârız olduğu vakitte abd ile kâim olur. Hadd-i meşrû'a muhâlefetten seni men' eder. Pes, her ma'nâ ki hükmü bu mezkûr ola, ona tevfik tesmiye olundu. Ve ba'zı 'abd-i mü'min ile tevfik ve muhâlefet bir fiilde olur. Kâle fi't-*Ta'rifât*: “التَّوْفِيقُ جَعَلَ اللهُ تَعَالَى فِعْلَ عَبْدِهِ مُوَافِقًا لِمَا يَحِبُّهُ وَيَرِضَاهُ. انْتَهَى. وَفِي الْكَلِمَاتِ التَّسْهِيلُ وَكَتَشَفَ حُسْنَ الشَّيْءِ عَلَى الْقَلْبِ. وَمَعْنَى قَوْلِهِ تَعَالَى [وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ]. لَيْسَ كُلُّ فَرْدٍ فَرْدٌ مِنْ تَوْفِيقَاتِي إِلَّا بِاللَّهِ. إِذِ الْمَصْدَرُ الْمُضَافُ مِنَ صَيْغِ الْعُمُومِ. انْتَهَى”¹³

Ve sâlifü'z-zikr tevfikin mebdei ve mevsıtı ve gâyeti vardır. Pes, mebdei islâm i'tâ eder; ve mevsıtı îmân i'tâ eder; ve gâyeti ihsân i'tâ eder. Pes, islâm demi ve malı hıfz eder; ve îmân nefsinin zulmet-i dalâle idlâlden hıfz eder; ve ihsân rûhu rü'yet-i ağıyardan hıfz edip kemâl üzere murâkabe ve cenâni

13 Salâhî Uşşâkı, *Tavâli'u menâfi'i'l-ulûm*, I, 368-369. “*Ta'rifât*'ta dedi ki “Tevfik, Allah Teâlâ'nın kulunun fiilini sevdiği ve razı olduğu hususlara uygun kılmasıdır. *Külliyât*'ta ise o, kolaylaştırma ve bir şeyin güzelliğinin kalpte açılmasıdır. “Benim tevfikim/başarım ancak Allah'ın (yardımı) iledir” (Hûd 11/88) ayetinin anlamı, her bir kişinin ancak Allah'ın yardımı ile onun tevfikine mazhar olmasıdır. Şöyle ki bahsi geçtiği üzere ekli masdar gizlilik sigasındandır.”

i'tâ eder. Pes, nefis şehevâtla nefsi cenânda tena'um edip ve 'ayn lezzet-i müşâhede-i Rahmân'la tena'um eder. Ve rûh hakâyık-ı imtinân ile tena'um eder. Ve vech-i âhar ile tevfiğin mebdei ilim ve 'amel i'tâ eder; ve mevsıtı nefsinı denes-i aġrâz ve ilelden tathîr eder; ve gâyeti esrâr-ı vücûd-ı ezeli i'tâ eder. Ve semt-i diġer ile mebdei seni nefsinden iġnâ eder; ve vasatı [2^b] nefsinı ifnâ eder; ve gâyeti senin şemsin ile sana cûd eyler. Ve ibret-i âhar, mebdei sana kerâmet i'tâ eder; ve vasatı sıfâttan seni iġnâ eyler; ve gâyeti zâtla seni ten'im eyler. Ve mutlak tevfiğ iki kısım üzere, biri 'âm ve biri hâsıdır. Pes, 'âm şol tevfiğdir ki, cemî'-i nâs mine'l-müslimîn ve gayrihim onda müşterektir. Bu dahi iki nev'dir. Biri hikmete muvâfıktır, biri aġrâza muvâfıktır. Aġrâza muvâfık olan meselâ bir hangi dinde olursa olsun su olmayan yerde tarîk üzere bîkâr kazmak gibi. Bu ise ebnâ-i sebîlin her birinin garazına muvâfıktır. Ve tevfiğın hâs kısmı oldur ki seni zulümâttan nûra çıkarıp sa'âdet-i ebediyye mertebesine eriştirir. Bu dahi gibi 'âm ve hâs olur. 'Âm, edâ-i ferâiz gibi. Nitekim Hammâm b. Sa'lebe es-Sa'dî Resûlullah (sallallâhu 'aleyhi ve sellem)den vâcibâtı suâlinde cevâb verdiklerinde¹⁴ "هَلْ" ¹⁵ "عَلَىٰ غَيْرِهَا" dedi. Resûlullah (sallallâhu 'aleyhi ve sellem) ¹⁶ "لَا إِلَّا أَنْ تَطُوعٌ" dedi. ¹⁷ "وَاللَّهِ لَا أَزِيدُ عَلَىٰ هَذَا وَلَا أَنْقُضُ مِنْهُ" dedi. ¹⁸ "اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْلَحَ إِنْ صَدَقَ" Ve hâs oldur ki tezkiye ve tasfiye ve riyâzât ve mücâhedâtı müeddî olur. Ve dahi hâs [3^a] şol tevfiğdir ki cemî'-i ahlâk-ı ulviyye ve evsâf-ı rabbâniyye-i kudsiyyeyi müsmir olur. Ve esrâr-ı tahakkuk ve ma'ânî-i tahalluk müsmir olur. Ve hâs dahi oldur ki mülâhaza-i fenâdan sana fenâ i'tâ eder. Pes, her tevfiğ ki 'abdi cemî'-i harekât ve sekenât-ı zâhire ve bâtınasında istishâb ede, tevfiğ-i ârifin-i vârisin-i âliminin tevfiğidir.

قَالَ الشَّيْخُ الْأَكْبَرُ قَدَسَ اللَّهُ تَعَالَىٰ سِرُّهُ الْأَنْوَارَ فِي مَوَاقِعِ النُّجُومِ فِي مَوْقِعِ نَجْمِ الْمَشِيئَةِ الْمَشِيئَةِ إِزَادَةُ الْحَقِّ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ وَهِيَ صِفَةٌ قَدِيمَةٌ إِيْتَصَفَتْ بِهَا ذَاتُهُ كَعِلْمِهِ وَقُدْرَتِهِ وَكَلَامِهِ وَسَائِرِ صِفَاتِهِ وَيُسَمَّى مُتَعَلِّقُهَا الْمُرَادُ فَمَنْ تَعَلَّقَتْ بِهَدَايَتِهِ إِزَادَةُ الْحَقِّ أَرْزَا يُسْرَتُ أَسْبَابُهُ وَطُوبَىٰ لَهُ الطَّرِيقُ وَحُجْمَلٌ عَلَىٰ الْجَادَّةِ وَالْمَحَجَّةِ الْبَيْضَا وَوَهَبَ سِرَّ تَدْبِيرِ نَفْسِهِ وَحَبَّبَ إِلَيْهِ كُلَّ شَيْءٍ وَنَعِمَ بِهِ وَلَا يَمُتُّ إِلَّا مَا مَقَّتَهُ اللَّهُ تَعَالَىٰ أَدْبَا شَرَعِيًّا فَهَذِهِ حَالَةُ الْمُرَادِ وَهُوَ الْمُعَبَّرُ عَنْهَا بِالْعِنَايَةِ [وَبَشِيرِ

14 Müslim, "İmân", 8.

15 "Bu saydıklarından başka yapmam gereken var mı?"

16 "Hayır fakat nafile yapabilirsin."

17 "Vallahi bu saydıkların üzerine ne bir artırır ne de eksiltirim."

18 "Doğru söylüyorsa kurtuldu."

الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ لَهُمْ قَدَمٌ صَدَقَ عِنْدَ رَبِّهِمْ]. وَهَذِهِ الْحَالَةُ عَلَامَةٌ التَّوْفِيقِ رَعَمَ بَعْضُهُمْ إِنَّ يَوْسَعَ الرِّزْقِ دَلِيلَ الْكَرَامَةِ وَتَضْيِيقِهِ دَلِيلَ الْإِهَانَةِ هُوَ الْإِضْلَالُ وَالْحِذْلَانُ وَحِزْمَانُ التَّوْفِيقِ كَمَا قَالَ تَعَالَى [فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَيْتَهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ وَإِنَّمَا إِذَا مَا ابْتَلَيْتَهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِي كَلَّا] أَيُّ لَا يَغُرُّ كَمَا ظَنَّ الْإِنْسَانُ وَاللَّهُ تَعَالَى يَجْعَلُ تَضْيِيقَ الرِّزْقِ وَيُعَيِّرُ نِعْمَةً فِي حَقِّ بَعْضٍ وَنِعْمَةً فِي حَقِّ بَعْضٍ وَكَذَلِكَ الرَّخَاءُ وَالسَّعَةُ فَيُعَاقِبُ بِهِمَا عَلَى الْمَعْصِيَةِ وَيُنِيبُ بِهِمَا عَلَى الطَّاعَةِ فَلَا يَلْزَمُ مِنْ تَوْسِيعِ الرِّزْقِ الْإِكْرَامَ وَلَا مِنْ تَضْيِيقِهِ الْإِهَانَةَ¹⁹

[3^b] Ve dahi tevfi̇k-i ihtisâsî makâmâtın evvel (...) ²⁰ emrin emre tahsil ile iştigâline me'mûr olduğun ilm-i meşrû'a iştigâldir. Ve makâmât-ı tevfi̇kin âhiri seni şol makâmda vâkıf eder ki onunla bile ma'kul sahi̇h olmaz. Eđer bu makâmda tevfi̇kin nâkıs eylese makâmın ba'zı hazarât-ı vücûdiyyedir. Ve zevâhir üzerine mevkûf olan muâmelâtta netâyic-i tevfi̇k oldur ki nâs onda iki kısım üzere onlardan ba'zı olan ol kimesnedir ki onun tevfi̇ki kemâl üzere hâsıl olur. Ki ol sâhib-i vakt olan kutbu'l-aktâbdır. Ve onlardan ba'zı olan şol kimesnedir ki cenâb-ı âlim-i hakîm takdîr ettiği makâma müntehî olur. Pes, tevfi̇k sahi̇h olduğu vakit inâbeti müntic olur; ve inâbet tevbe müntic olur; ve tevbe hüznü müntic olur; [4^a] ve hüznü havfı müntic olur; ve hüznü halktan istihâşî müntic olur; ve istihâşî halveti müntic olur; ve halvet fikri müntic olur; ve fikir huzûru müntic; ve huzûr murâkabe; ve

19 Salâhi Uşşâkî, *Tavâli'u menâfi'i'l-ulûm*, III, 456-457. "Şeyh-i Ekber (kaddesallâhu sırrahu'l-enver) *Mevâkı'u'n-nücûm*'da Meşiyet Yıldızı Mevki'inde "Meşiyet, Hak Sübhânehû ve Teâlâ'nın iradesir. O, tıpkı ilmi, kudreti, kelâmı ve diğer sıfatları gibi zâtını kendisiyle nitelediği bir kadim sıfattır. Onun müteallakı murâd diye isimlendirilir. Her kim ezelde Hakk'ın irâdesi olarak onun hidâyetiyle alakalanırsa, onun için sebepler kolaylaşır; yol ona açılır; aydınlık olan caddeye taşınır. Ona nefsinin ıslah etmeyi hibe eder; herşeyi ona sevdiren ve onlarla nimetlendirir. Şer'î edebe riayetle ancak Allah'ın onu uzaklaştırdığı şeylere buğzeder. İşte bu "murâd"dan kastedilen hâldir. O inâyet olarak da tabir edilir. "İmân edenleri, kendileri için Rableri katında doğruluk makamıyla müjdele." (Yûnus 10/6). Bu tevfi̇kin âlametidir. Bazıları kerâmetin delilinin rızkın genişlemesi olduğunu; ihânetin delilinin ise rızkın daralması olduğunu iddia ettiler. Bu durum saptırma, sefâlet ve tevfi̇kten mahrûm kalmaktır. Nitekim Allah Teâlâ "İnsan, Rabbi onu deneyip de kendisine ikramda bulunduğunda, ona bol nimetler verdiğinde, 'Rabbim bana ikram etti' der. Ama onu deneyip rızkını daraltınca da 'Rabbim beni aşığıladı' der. Hayır, Hayır!" (el-Fecr 89/15-17). Yani, İnsanın zannettiği gibi aldatmaz. Allah Teâlâ bazıları hakkında rızkı daraltır; bazıları hakkında ise nimeti değiştirir. Aynı şekilde ikramı ve genişliği de böyledir. Bu ikisiyle mâsiyet durumunda cezalandırır; itaat durumunda ise mükâfatlandırır. Rızkı genişletmesi ikram, daraltması ise onun ihânet olmasının gerektirmez."

20 Metinde "شارعى" şeklinde yazılıdır.

murâkabe hayâyı müntic olur; ve hayâ edebi müntic olur; ve edeb mürâ'ât-1 hudûdu; ve mürâ'ât-1 hudûd kurbu; ve kurb visâli; ve visâl ünsü; ve üns idlâli; ve idlâl suâli; ve suâl icâbeti müntic olur. Bu makâmât-1 mezkûre ba'zı ıstılâh-ı kavimde ma'rifet tesmiye olunur. Ve dahi suâl 'alâ teferruki envâ'ihî ve teşettühâ makâma raci'dir ki ve Allah Teâlâ senin nefsinde ilkâ eylediği şey hasebince suâl edersin. Makâm-1 müşâhede budur ve bu makâmâtta birşey hâsıl olmaz. İllâ tahsîl-i 'ilm-i resmî ve 'ilm-i zevkiden sonra hâsıl olur. Ve 'ilm-i zevkî 'ilm-i netâyic-i mu'âmelât ve esrârdır. Bu ise bir nûrdur ki Allah Teâlâ senin kalbine ilkâ eder. Ve sen ol nûr ile hakâyık-1 ma'ânî-i vücûdiyyeye ve 'ibâdullâhda olan esrâr-1 hakka ve eşyâda müdi'a olan hükme vâkıf olursun ki 'ilm-i hâl dedikleri budur. Zîrâ her bâr ki 'abd esmâdan bir isimle mütehallık olursa hâli ona şâhiddir. Pes, onun [4^b] tashîh-i tahallukuna ya fesâdına ahvâlleri şâhiddir. İnâbet, Allah Teâlâ'ya rücû'dan ibârettir. İnâbet-i âmme, muhâlefet-i emrden muvâfakat-1 emre rücû'dur. İnâbet-i hâssa muhâlefet-i irâdetten muvâfakat-1 irâdetten emre rücû'dur. Tevbe üç emri²¹ ve'l-'azm 'alâ terkîhî fi'l-meâl. Hüzün fevt olan şey için teveccu'dur. Havf-1 erbâb-1 murâkabe hırmân-1 enfâsda mekrden hazer etmektir. Havf-1 hâs, iclâl ve heybetten ötürüdür. “كَمَا قِيلَ كَأَنَّمَا الطَّيْرُ فَوْقَ رُؤُوسِهِمْ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَكِنْ خَوْفٌ إِجْلَالٍ إِذْ لَالَ قَالَ فِي الْقَامُوسِ أَدَّلَ عَلَيْهِ أَنْبَسَطَ وَأَوْثَقَ عَلَيْهِ بِمَحَبَّتِهِ وَأَفْرَطَ عَلَيْهِ وَعَلَى أَفْرَانِهِ فَأَخَذَهُمْ مِنْ فَوْقِ” [5^a] Ya'ni idlâl makâm-1 ünsden olan eser-i cemâlden iktizâ eder. İnbisâtan 'ibârettir. Lâübâlî güne bir hâlettir. Ol ecilden “إِجْلِسْ عَلَى الْإِنْبِسَاطِ إِيَّاكَ وَالْإِنْبِسَاطِ”²³ denilmiştir. Suâl a'lâdan ednânın talebidir. Ve suâli hazreteyn hazret-i vücûbdan lisân-1 esmâ-yı ilâhiyyeye tâlibe ile nefes-i Rahmân'dan suver-i a'yân-1 zuhûrları için sâdır olan suâlden ibârettir. Ve hazret-i imkândan lisân-1 a'yân ile maa'l-eshyâ zuhûrları için sâdır olan suâlden ibârettir. İcâbet vukû'u mümkün olan şeyin talebinin davetine muvâfakattan ibârettir. Ve bu makâmâtın tafsîli *Mevâkı'u'n-nücûm* şerhimizde mezkûrdur.

21 Burada cümlede bir kopukluk olduğu anlaşılmaktadır.

22 “Sanki kuşlar başları üzerindedir” denildiği gibi. Onlar için korku yoktur. Yalnız bu korku iclâl ve idlâldendir. Kâmus'ta şöyle dedi: “edelle aleyhi”, genişledi ve muhabbetiyle onu güvenilirdi. Onun üzerine ve doslarının üzerine düştü ve onları yukarıdan tuttu.

23 Buradaki ifade *Mevâkı'u'n-nücûm*'in asıl metninde ‘أَقْعِدْ عَلَيَّ الْبَسَاطِ وَإِيَّاكَ وَالْإِنْبِسَاطِ’ şeklinde geçmektedir. Bu ifade “Rahat otur fakat yayılarak oturma” anlamına gelmektedir. Salâhî Uşşâkî, Tavâli'i'l-ulûm, III, 257.